

Kultura v medjezikovnem posredovanju

Natalija Orlić

1 Uvod

Z vse intenzivnejšo interakcijo med družbami, kulturnimi skupinami in jeziki na različnih področjih človekovega udejstvovanja razumevanje kulture, njene večplastnosti in vloge v komunikaciji postaja vse pomembnejše. Kot rezultat se pojavljajo kulturno usmerjeni pristopi, pri katerih je poudarek predvsem na kulturnih, zgodovinskih in družbenopolitičnih dejavnikih, ki tvorijo kulturni fenomen. Ko govorimo o kulturnih fenomenih, pravzaprav govorimo o specifičnih kulturnih elementih, ki so globoko zakoreninjeni v določeni družbi in nimajo neposrednega prevodnega ekvivalenta v drugem jeziku ali kulturi. Tukaj vključujemo realije (kulturno specifične besede, na primer pojma *Kurent* in *kurentovanje* nimata prevodne ustreznice v drugih jezikih, ker sta izrazito kulturno obarvana), frazeme in pregovore, besedne igre in humor, zgodovinske in politične reference (pojem *udbaš* za osebo iz druge kulture ni razumljiv), družbene norme in vljudnostne vzorce (v nekaterih kulturah je rokovanje neprimeren način pozdravljanja) ter religiozne in mitološke koncepte (ramadan, islamski postni mesec, ima izrazito kulturno in versko konotacijo, ki je pripadniki drugih kultur v celoti ne poznajo).

Kulturno usmerjeni pristopi pa poleg jezikovnega dela medjezikovnega posredovanja zahtevajo razumevanje kulturnih vsebin ter njihovo upoštevanje, tako da je v ciljnem jeziku vsebina naravna, razumljiva in relevantna.

2 Kultura

2.1 Opredelitev kulture

Ammann in Vermeer (1990: 31) sta kulturo opredelila kot »skupek vseh konvencij, norm in njihovih rezultatov, po katerih se ravna vedenje članov neke družbe«. Tako je družba hkrati s kulturo razvila jezik kot izrazno sredstvo te kulture. Povezava med jezikom in kulturo je nedvoumna, močna in globoko prepletena. Ni človeškega jezika brez kulture in kulture brez jezika. O povezavi jezika in kulture je Nida (1998) zapisal, da ker je kultura opredeljena kot skupek prepričanj in praks neke družbe, nič ni bolj strateško pomembnega kot jezik, s katerim se ta prepričanja izražajo in prenašajo ter s katerim poteka največ interakcije med člani te družbe. Ko ga uporabljamo v kontekstu komunikacije, se prepleta s kulturo na mnoge kompleksne načine. Tudi Lotman (1978) je menil, da noben jezik ne more obstajati, če ni prepojen s kontekstom kulture. Če sprejmemo, da je kultura soustvarjalec jezikovnega sporočila in njegov del, pri medjezikovnem posredovanju tega ne smemo kar zanemariti ali izbrisati.

Da bi lahko medjezikovni posrednik funkcijsko ustrezno posredoval sporočilo, mora imeti poglobljeno znanje o vseh svojih delovnih kulturah in družbah. Kulturno občutljivo vpetost teorije in prakse poudarja Snell-Hornby (1988), povzema jo Vermeer (1983) s teorijo skoposa, tudi Holz-Mänttari (1984) s teorijo o prevajalskem delovanju in tudi splošna teorija prevajanja, ki jo najdemo že v vseh sodobnih teoretičnih pristopih (Witte 1999: 345).-

Kultura neke družbe močno vpliva tudi na posameznikov referenčni okvir in ga soustvarja. Orlić, Biber in Zupan (2019: 291) ga opredeljujejo »kot celoto osebnih prepričanj, izkušenj, stališč, pričakovanj ipd., skozi katere posameznik dojema in si razlaga svet okoli sebe«.

2.2 Kulturne kompetence medjezikovnega posrednika

Medjezikovni posrednik s svojim referenčnim okvirom je potencialni nosilec psiholoških ovir oziroma ovir pri zaznavanju in filtriranju pomena sporočila. Za medjezikovnega posrednika je zato poglavitno, da ima močne kulturne kompetence v obeh (vseh) svojih delovnih jezikih, da prepozna in ozavešči kulturne razlike ter ozavešči lastni referenčni okvir, da bi lahko opravljal svoje delo s kar se da majhnim številom interferenc in vplivov.

Pri vsakem posredovanem sporočilu mora medjezikovni posrednik pretehtati, koliko je v izvorno sporočilo vpet kulturni kontekst in kako ga posredovati ne zgolj v ciljnem jeziku, temveč tudi v okviru ciljne kulture. Iz tega izhaja, da je naloga medjezikovnega posrednika premostiti različnost jezikov in različnost kultur na način, da posreduje čim popolnejše sporočilo in namen vsakega govorca.

Sodobnejše teorije prevajanja¹ medjezikovno posredovanje opredeljujejo kot transferno dejavnost in poudarjajo pomen vloge medjezikovnega posrednika kot posrednika med kulturami. Ta pristop izhaja iz domneve, da težav pri sporazumevanju ne povzročajo le jezikovne, temveč predvsem kulturne razlike, različni vzorci mišljenja in delovanja, vrednote ter iz tega izhajajoči načini dojemanja, interpretacije in vedênja. Za uspešno medjezikovno posredovanje zato ni dovolj poznavanje podatkov o neki kulturi, temveč naj bi medjezikovni posrednik poznal kognitivne situacijsko-komunikacijske vzorce² (angl. *scenes and frames*) v obeh kulturah in njihovo medsebojno vplivanje ob stiku. To pomeni, da mora kulturna kompetenca medjezikovnega posrednika obsegati celovito in poglobljeno poznavanje njegovih delovnih kultur.

2.3 Medjezikovno posredovanje za skupnost

Medjezikovno posredovanje za skupnost poteka v vsakodnevnih situacijah – na raznih uradih, v zdravstvenih ustanovah, šolah, na policiji, centrih za socialno delo, sodiščih, pri mednarodni zaščiti in podobno. Pöchhacker (1999: 126–127) medjezikovno posredovanje za skupnost razume kot »tolmačenje v institucionalnem okolju neke družbe, v kateri javni uslužbenci in stranke ne govorijo istega jezika«. Lahko bi rekli, da gre za medjezikovno posredovanje v situacijah družbenega udejstvovanja osebe, ki ne govori (ali tega ne zmore zadovoljivo) jezika družbe, v kateri deluje.

Glede na to, da gre za medjezikovno posredovanje, ki ima značilnosti dialoga, medjezikovni posrednik pa tako pridobi aktivnejšo vlogo v komunikaciji, je vpliv kulture precej izrazitejši in pomembnejši. Tako, na primer, imajo lahko kulturni elementi pri razgovoru socialne delavke z mladoletno porodnico večji pomen in so bolj poudarjeni, kot so v prispevkih na kakšni konferenci o mladoletniški nosečnosti.³ Namreč, ne glede na

-
- 1 Medjezikovno posredovanje kot transferna, kulturno vpeta dejavnost je osrednji koncept v sodobni teoriji prevajanja in tolmačenja. Avtorji, kot so Eugene Nida, Hans Vermeer, Itamar Even-Zohar, Gideon Toury, Lawrence Venuti in Mona Baker, so razvili različne teorije, ki obravnavajo prevajanje kot kompleksen proces prenosa, ki presega zgolj jezikovno komponento ter vključuje tudi kulturne, družbene in funkcionalne vidike.
 - 2 Mednje uvrščamo načine pozdravljanja in nagovorov, pravila vljudnosti in gostoljubnosti, poslovno etiketo in pogajalske sloge, pravne razlike, kretnje in neverbalno komunikacijo itd.
 - 3 Prispevek na konferenci o mladoletni nosečnosti vsebuje podatke, dejstva, analize ipd. ter ima načeloma enako vsebino ne glede na posebnosti določene kulture, iz katere izhaja avtor prispevka. Po

domnevno nižjo formalnost komunikacijskega dogodka in navidezno nezahtevnost (v primerjavi s pisano besedo) je za udeleženca uspešno izpeljan komunikacijski dogodek zelo pomemben, pri čemer ima zavedanje o kulturnih vzorcih veliko težo.

To sta potrdila že tudi Vinay in Darbelnet (1995), ki sta pojasnila, da je treba jezikovne strukture prevesti ob upoštevanju komunikacijske situacije, v kateri se dogajajo. Bistvo ni v znakih ali enotah jezikovnega sistema, ki opredeljuje njihovo razumevanje ekvivalence, temveč v sporočanjškem kontekstu.

3 O pravni kulturi

3.1 Pravna kultura

Pomen kulture je v primerjavi z drugimi področji človekovega udejstvovanja posebej izrazit na področju prava.

Glede na opredelitev prava, pri čemer je »pravo skupek družbenih norm, ki urejajo na obvezen način temeljna družbena razmerja« (Kovač 2010: 6), kar se ujema s »klasičnim Taylorjevim opredeljevanjem kulture kot civilizacije, ki zajema [...] znanje, vero, umetnost, pravo, običaje ter vse druge sposobnosti in navade, ki jih pridobi posameznik kot član družbe« (povzeto po Igličar 2013: 101–141), lahko pravo in pravno kulturo utemeljeno uvrstimo v splošno kulturo, ki je del vsakodnevne, realnega življenja. Igličar (2009) poudarja še, da pripadnost nekemu pravnemu sistemu vpliva na različne vzorce pravne kulture, kar pravo umesti globoko v kulturni kontekst družbe in posameznika. To je pomembno pri medjezikovnem posredovanju v pravu in v okviru pravnih komunikacijskih dogodkov, saj kultura (tudi pravna kultura) posameznika oblikuje ter usmerja njegov nastop in pričakovanja v različnih pravnih položajih in postopkih.

Pri medjezikovnem posredovanju v sklopu prava je poznavanje pravne kulture kot dela splošne kulture neke družbe poglavitno. Pravno kulturo sestavljata idealni in realni del tega pojava. Idealni del pravne kulture zajema ideje, vrednotenje, pričakovanja ter mnjenja o pravnih normah in institucijah. Dejanski del pravne kulture pa obsega ravnanje ljudi glede na pravni sistem, zadržanja in navade (Igličar 2009).

Zavedanje o slednjem in upoštevanje le-tega je nujno za kakovostno in funkcionalno medjezikovno posredovanje, predvsem pri medjezikovnem posredovanju na uradih in sodiščih.

drugi strani, pogovor socialne delavke z mladoletno porodnico o odnosu skupnosti do mladoletnih nosečnosti, možnosti za življenje in vzgojo otroka, morebitno družbeno zaznamovanost, dojemanja mladoletne porodnice kot moralno sporne osebe, sprejemanje nezakonskega otroka, družbena izolacija ipd. so kulturno močno zaznamovani in so rezultat kulturnih in družbenih norm.

3.2 Smer posredovanja

Kulture niso homogene ali izolirane, nasprotno, so odprte in vse bolj prepletene, zato mnoga besedila niso usmerjena k specifični kulturi, temveč so namenjena mednarodni javnosti. To bližanje svetov nas pogosto odvezuje dolžnosti, da bi prevajali realije in kulturalije⁴ (McAlister 1992). Z druge strani so prav primeri prevodov evropske zakonodaje tisti, ki kažejo na pomembnost kulturne kompetence in pravne kulture kot elementa kulture.

Pomembno je poudariti, da jezikovna smer medjezikovnega posredovanja ne pomeni vedno tudi kulturne smeri posredovanja. V institucionalnem okolju pogosto v tujem jeziku govorimo o pojavih v slovenski kulturi in posredujemo informacije, ki se nanašajo na slovensko kulturno okolje, konvencije, norme (ki urejajo temeljna družbena razmerja) ter na vedënja in pričakovanja v slovenski družbi in/ali slovenskem pravnem sistemu. Pravzaprav uporabniku, ki izhaja iz druge kulture in/ali družbene ureditve, posredujemo izhodiščno slovensko (pravno) kulturo in družbene okoliščine v tujem (ciljnem) jeziku. Tako se kulturna kompetenca medjezikovnega posrednika pokaže ob posredovanju in ustreznem prikazu izhodiščne kulture prek ciljnega jezika. Vpeljevanje udeleženca komunikacijskega dogodka v drugo kulturo zahteva jasno in močno zavedanje o kulturni vpetosti ter sposobnost oblikovanja kulturne in družbene stvarnosti prek besedišča, logičnih povezav in struktur, ki ne izhajajo iz udeleženčeve primarne kulture.

3.3 Multikulturnost in interkulturnost

Do medjezikovnega posredovanja za skupnost vsekakor prihaja v večkulturnem okolju z različnimi etničnimi, kulturnimi in socialnimi skupinami. O večkulturnem okolju govorimo, ko prepoznavamo, da so v nekem okolju različne kulture, pripadniki katerih lahko ostanejo v svojem območju ugodja. Premik v medkulturno okolje pa pomeni, da je razvita smiselna in učinkovita interakcija med pripadniki različnih kultur, kar vključuje nekaj kritične zavesti in prilagajanja ter od udeležencev zahteva aktivno vključevanje in premik iz območja ugodja.

4 Kulturne plasti

Poznamo veliko modelov kulturnih plasti, in čeprav niti eden ne more predstaviti globine in kompleksnosti kulture v realnem življenju, so ti pomembni kot orodje ali pripomoček. Če povzamemo model ledene gore in ravni razdelimo na osnovne tri plasti,

4 Taki so na primer izrazi (japonski) *sushi*, (španski) *taco*, (angleški) *startup*, (danski) *hygge* in drugi, ki so mednarodno prepoznavni in se je potreba po prevodu izgubila.

imamo prvo, vidno plast kulture in dve plasti, ki sta pod gladino morja (povzeto po Schein 1997).

Prva, vidna plast je tista plast kulture, ki jo vidimo ali lahko izkusimo iz prve roke. Zajema arhitekturo, oblačila ali jezik. Čeprav je ta plast vidna, ni preprosta ali nepomembna, je zgolj bolj dostopna.

Drugo plast sestavljajo družbene vrednote, norme in pravila, ki jih morda ne vidimo, se pa zavedamo, da obstajajo. V tej plasti so zajete norme in pravila glede prehranjevanja, družbenega vedenja in spolnih vlog. Tukaj so tudi jeziki ali način pogovora z določenimi skupinami (na primer s starejšimi), uporaba formalnega jezika ipd. Pomembna značilnost druge plasti je, da jo je mogoče ubesediti: nanaša se na norme in pravila, ki jih znamo in zmoremo razložiti.

Tretja plast leži najgloblje pod površjem in se od druge plasti razlikuje v tem, da je pravila in norme te plasti zelo težko ubesediti, saj gre za večinoma podzavestne procese. Plast obsega nezavedna pravila in norme, ki jih spoštujemo, pogosto se pa niti ne zavedamo, kako določajo naša načina razmišljanja in vedenja. V to plast običajno spadajo tabuji, koncept preteklosti in prihodnosti, ideja dobrega in slabega. V tej plasti je tudi referenčni okvir vsakega posameznika.

4.1 Resnica/verodostojnost kot kulturni fenomen

Vsa raznolikost kulture se kaže v razumevanju resnice. Resnica je pravzaprav temeljni kulturni konstrukt, ki ga ne moremo preprosto opredeliti, ima pa precejšnjo težo v medsebojni komunikaciji. Opredelitev, kaj šteje kot resnično ali verodostojno, se v različnih kulturah razlikuje, a prav to je jedro prepričanj glede iskrenosti, zanesljivosti in zaupanja. Ne glede na to, da se resnica razume kot univerzalna vrednota, se pravila v zvezi z izražanjem resnice med kulturami razlikujejo. V nekaterih kulturah povedati resnico pomeni povedati tisto, kar je družbeno pričakovano. V nekaterih drugih to pomeni navesti golo sosledje dogodkov, v nekaterih pa je to bolj izpovedni dogodek, pri čemer podrobnosti niso pomembne.

Naloga medjezikovnega posrednika je, da se teh vzorcev zaveda in ustrezno posreduje v komunikacijskem dogodku. Na uradih, kjer je delo z medjezikovnimi posredniki pogosto z osebami iz različnih kulturnih okolij, se kulturnih razlik precej dobro zavedajo in se premikajo v interkulturno območje, kar pozitivno vpliva na komunikacijski dogodek ter interpretacijo kulturno pogojenih realij.

4.2 Kulturni slogi

Mitchell Hammer (2005) je oblikoval seznam kulturnih slogov, s čimer kaže, kako različne kombinacije besedne neposrednosti in čustvene ekspresivnosti nosijo različne pomen v različnih kulturah ali kulturnih kontekstih. Temeljna sta dva dejavnika: besedni izraz (posreden in neposreden) ter čustvena izraznost (zadržan in izrazen). Z njuno kombinacijo se ustvarjajo različni slogi pristopa h komunikaciji in reševanju konfliktov.⁵

Pozornost je treba nameniti tudi molku, ki je občutljiv dejavnik medkulturne komunikacije. V nekaterih kulturah se molk interpretira kot pomanjkanje želje po dialogu z drugimi udeleženci pogovora ali nevoljnost povedati resnico, v drugih se razume kot izraz spoštovanja, gostobesednost pa kot agresivnost. Tako na primer dva pripadnika teh kultur kljub vsem svojim naporom po spoštljivem in kredibilnem pogovoru dosežeta nasprotni učinek.

4.3 Komunikacijski kontekst

Antropolog Edward T. Hall (1981) razlikuje komunikacijo z visoko in nizko ravno konteksta. Nizka raven konteksta se nanaša na komunikacijo, v kateri je bistvo sporočila v besednem sporočilu, gre za neposredno besedno razlago, eksplicitna sporočila, argumentacijo in sklepanje; zaželeno so pisne pogodbe in izrecna pravila.

Visoka raven konteksta pa se nanaša na komunikacijo, v kateri se marsikaj ne prenese z besedami; velik del informacij izhaja iz nebesedne komunikacije in sociokulturnega konteksta, sporočila so bolj implicitna, pogosto se uporabljajo metafore in simboli, prednostni so ustni dogovori (*ibid.*).

Razlike med visoko in nizko ravno kulturnega konteksta lahko ponazorimo s prometnimi znaki. V Vzhodni Aziji ni veliko prometnih znakov. Promet poteka po načelu implicitnih pravil prednosti in t. i. kritične mase, kar je očiten primer komunikacije z izjemno visoko ravno konteksta, pri čemer se morajo udeleženci v prometu zavedati nenapisanih pravil. V Vzhodni Evropi obstajajo prometna pravila in pričakuje se, da jih bodo udeleženci v prometu upoštevali. Desno pravilo je eno tistih pravil, ki v večini vzhodnoevropskih držav ni zapisano, se pa pričakuje, da se upošteva. Tudi prometni znaki so abstraktni in ne vsebujejo besed. Nasprotno pa je v ZDA veliko prometnih znakov, ki vsebujejo besede in celo pisna navodila, pa vseeno nihče ne ve, kdo ima prednost. Razlika med visoko in nizko ravno konteksta se pojavlja tudi znotraj posamezne kulture. Tako ima medjezikovno posredovanje na poroki veliko višjo raven kulturnega konteksta kot pri prijavi začasnega bivališča na upravni enoti.

5 Več v: Hammer 2005: 675-695.

Veliko migrantov⁶ ima težave z razumevanjem zelo podrobno in zapleteno predpisanih postopkov in njihovih formalnosti. Formalni postopki v njihovih izvornih kulturah morda nimajo posebno pomembne vloge. Hkrati pa skupaj s svojim kulturnim kontekstom pričakujejo, da bodo nekatere preproste izjave razumljene skupaj z vso svojo implicitnostjo.

Poglobljeno poznavanje vseh navedenih vidikov je potrebno za kakovostno, funkcionalno in odgovorno medjezikovno posredovanje.

4.4 Nebesedna komunikacija

Nebesedna komunikacija ima včasih lahko pomembnejšo vlogo, kot si mislimo. Vpliva na razumevanje naših besed. Za medjezikovnega posrednika je to posebna preizkušnja, saj obstaja velika verjetnost, da lastno razumevanje nebesednih elementov prenese v medjezikovno posredovanje. V nebesedno komunikacijo spadajo očesni stiki, kimanje in odkimavanje, geste, premikanje glave ipd.⁷

5 Primeri iz prakse

Medjezikovni posredniki niso nezmotljivi in so glede na to, da v postopkih na področju medjezikovnega posredovanja za skupnost delajo sami, pogosto kar nekaj ur skupaj, včasih povsem človeško utrujeni in dekoncentrirani. Čeprav medjezikovni posrednik formalno povsem razume sporočilo (dekodira enako skupino besed, kot jih govori tuje govoreča oseba), se lahko zgodi, da vendarle ne prepozna različnega pomena sporočila. Vzroki za tovrstne interference so številni, med temi so lahko šibkejša kulturna kompetenca medjezikovnega posrednika v eni od kultur, njegov referenčni okvir, nepoznavanje narečij ipd.

5.1 Znani primeri

(1) Precej odmeven je bil primer W. Ramireza, 18-letnega igralca bejzbola, ki so ga leta 1980 nezvestnega sprejeli v bolnišnico na jugu Floride. Njegova špansko govoreča družina je uporabljala besedo *intoxicado*, saj je menila, da je verjetno zaužil nekaj, zaradi česar mu je slabo oziroma se je zastrupil. Medjezikovni posrednik je neustrezno tolmačil, da je *intoxicated*, na kar je zdravnik postavil diagnozo predoziranja. Šele nekaj dni

6 Večina migracij poteka iz smeri kultur z visoko ravno konteksta v kulturnem zaledju v kulture z nizko ali dokaj nižjo ravno konteksta v kulturnem ozadju.

7 Več o tem v Felgner 2015.

pozneje so v bolnišnici ugotovili, da gre za možgansko krvavitev. Zaradi izgubljenega časa pri zdravljenju je W. Ramirez ostal kvadriplegik.⁸

Na neustrezno izbiro prevodne ustreznice je lahko potencialno vplivalo veliko dejavnikov. Če sta špansko govoreča starša uporabljala posamezne besede v angleščini, posrednik morda ni prepoznal interference, lahko so vplivali kulturni slog, stereotipi in predsodki, pretekle izkušnje medjezikovnega posrednika (njegov referenčni okvir) in drugo.

(2) Izjavo Hruščova leta 1956 («Мы вас похороним!») na vrhuncu hladne vojne so ZDA sprejele kot resno grožnjo za jedrski napad na ZDA in je kot takšna veljala še dolga leta. Namreč, v angleščini so bile njegove besede prenesene kot: »pokopali vas bomo« («We will bury you»), kar je precej dobeseden prevod. Hruščov je izjavo podal v kontekstu marksističnega prepričanja, da bo komunizem preživel kapitalizem, in ni imel namena groziti z vojno ali uničenjem, kar je pozneje tudi sam pojasnil. Nanašal se je na izjavo Karla Marxa v Komunističnem manifestu: »Kar buržoazija torej proizvaja, so predvsem njeni lastni grobarji.« In želel sporočiti, da bo kapitalizem pokopal samega sebe.⁹

(3) Zakaj Japonska praznik zaljubljenih praznuje kar dvakrat? Leta 1950 so želela japonska podjetja pospešiti svojo prodajo čokolad in so se domislili, da bi uvedli valentinovo kot način spodbujanja prodaje čokolade. V petdesetih letih so začeli promovirati ta praznik, vendar je prišlo do napačnega kulturnega razumevanja oglasov in marketinških materialov, ki izhajajo iz angleškega jezika. Japonci so to napačno razumeli kot običaj, da le ženske podarjajo čokolado moškim, in tako se je ta praksa uveljavila. Ker moški na Valentinovo niso vračali daril, so japonska podjetja iskala način, kako uravnotežiti praznik in spodbuditi večjo potrošnjo. Leta 1978 je Nacionalno združenje proizvajalcev slaščic uvedlo beli dan (14. marec), ko moški vračajo darila ženskam – običajno v obliki bele čokolade, piškotov ali dragocenejših daril.

(4) V priročniku *Ocena verodostojnosti v azilnih postopkih*¹⁰ je podan primer medjezikovnega posredovanja v kombinaciji s francoskim jezikom. Prosilec za azil pove, da je iz zaporu pobegnil ob pomoči staršev, sočasno pa trdi, da sta starša umrla pred leti, dolgo preden je šel v zapor. Zaradi neverodostojnosti se mu prošnja za mednarodno zaščito zavrne. V pritožbeni fazi je sodnik (ki je tudi sam govoril francosko) ugotovil, da je razlog neustreznega medjezikovnega posredovanja in posledično neustrezne opredelitve prosilca kot neverodostojnega to, da je v francoskem jeziku uporabljena beseda *parents*,

8 Vir: <https://www.npr.org/sections/health-shots/2014/10/27/358055673/in-the-hospital-a-bad-translation-can-destroy-a-life>.

9 Vir: <https://www.bbc.com/culture/article/20150202-the-greatest-mistranslations-ever>.

10 Gyulai, Gábor *et al.* 2013.

ki lahko pomeni starše ali sorodnike. Po tej razjasnitvi je zgodba prosilca dobila smisel in je bil prosilec obravnavan kot verodostojen, na koncu pa prepoznani kot begunec.

(5) Zanimiv je tudi primer prosilke iz Nigerije, pri kateri je težavo povzročila jezikovna/kulturna regionalna raznolikost. Izraz *free woman* (svobodna ženska) se v Nigeriji uporablja za imenovanje prostitutke (v standardni in pidgin različici). Medjezikovni posrednik se tega ni zavedal in je stavek: *I was forced to become a free woman* (Bila sem prisiljena postati prostitutka) prevedel s pomenom: *I was forced to become independent* (Bila sem prisiljena postati neodvisna).

(6) Podoben primer se je zgodil z angleško govorečim Kameruncem, ki je povedal, da so ga v zapor peljali na motorju, na katerem so se peljali še njegov prijatelj, voznik in dva policista. Ker to ni mogoče, je bila njegova verodostojnost vprašljiva in njegova prošnja zavrnjena. V pritožbenem postopku pa se je ugotovilo, da je beseda »motor« razumljena kot »motocikel«, v zahodnoafriški angleščini pa se beseda »motor« ali »moto« nanaša na avtomobil ali katero koli drugo večje prevozno sredstvo. Po razjasnitvi nedoslednosti je bil prosilec prepoznani kot begunec.

6 Kulturni koncepti v praksi

Medjezikovni posrednik za arabski jezik v Sloveniji¹¹ je ob tem, ko je govoril o različicah arabskega jezika, povedal, katere težave se pojavljajo na ravni (pravne) kulture, saj arabski svet ne pozna instituta mednarodne zaščite in ne vsebuje nobenih prevodnih ustreznih, niti na ravni pojmov. Zato, je povedal, se v Sloveniji »vsak znajde, kakor ve in zna, in pogosto sam ustvarja svojo terminologijo«. Tako nastanejo številne težave pri oblikovanju sporočila za pripadnika kulture, ki nima osnovnega védenja o nekaterih konceptih.

Primeri iz mednarodne zaščite in migracij odpirajo vprašanje, ali gre za jezikovne ali kulturne kompetence medjezikovnega posrednika. Ko poskušamo odgovoriti na vprašanje, ali so vsi registri nekega jezika res obvladljivi brez poglobljenega poznavanja in razumevanja kulture, ugotovimo, da sta jezik in kultura globoko prepletena in neločljiva.

Kulturna kompetenca se kaže tudi na primer v opredelitvi časa. V času kosila za Španca pomeni od 14.00 do 16.00, za nekoga iz Ekvadorja pa okoli poldneva. Če oseba pove, da se je nekaj zgodilo *zvečer*, je treba vedeti, da je na Madžarskem *večer* že od 18.00, v Španiji pa je *popoldne* še ob 20.00.

Podobno je s sorodstvenimi izrazi. V evropskem kontekstu je brat moški sorojenec, na Bližnjem in Srednjem vzhodu, v Latinski Ameriki in Afriki pa ima lahko drugačno

11 S to osebo je bil v letu 2021 izveden osebni pogovor. Oseba želi ostati anonimna.

rabo. Tudi na območju nekdanje Jugoslavije se beseda brat uporablja za moškega sorojenca in za bratrance, zelo dobre prijatelje ter botre.

7 Sklep

Medjezikovni posrednik je tisti člen komunikacijskega dogodka, za katerega je nujno zavedanje o »kulturnem avtopilotu« oz. o vseh nezavednih delih kulturne identitete, da lahko uspešno posreduje (kar najbolj) neokrnjeno sporočilo. To lahko stori samo, če poglobljeno pozna vse svoje delovne kulture in jezike.

Podana teoretična izhodišča in primeri iz prakse jasno kažejo, kako daljnosežne in hude so lahko posledice pomanjkljivih kompetenc za tiste udeležence komunikacijskega dogodka, ki se sami niso zmožni zadovoljivo sporazumevati s pripadniki družbe (kulture), v kateri živijo, in zato potrebujejo pomoč.

Viri in literatura

- Ammann, Margret, in Hans J. Vermeer. 1990. *Entwurf eines Curriculums für einen Studiengang Translatologie und Translatorik*. Heidelberg: IÜD der Universität Heidelberg.
- Bassnet, Susan. 2002. *Translation Studies*. London: Routledge-Psychology Press.
- Felgner, Lars. 2015. Pomen kinezike in prozodije v tolmačenem medicinskem pogovoru [Elektronski vir]: doktorska disertacija <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/58043490>
- Gyulai, Gábor, Michael Kagan, Jane Herlihy, Stuart Turner, Lilla Hárđi in Éva Tessza Udvarhelyi. 2013. *Credibility Assessment in Asylum Procedures – A Multidisciplinary Training Manual*. Budimpešta: Hungarian Helsinki Committee. <https://www.refworld.org/docid/5253bd9a4.html>.
- Hall, Edvard T. 1981. *Beyond Culture*. New York: Anchor/Doubleday.
- Hammer, Mitchell R. 2005. The Intercultural Conflict Style Inventory: A conceptual framework and measure of intercultural conflict approaches. *International Journal of Intercultural Research* 29, št. 6. 675-695.
- Holz-Mänttärđ, Justa. 1984. *Translatorisches Handeln, Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Igličar, Albin. 2009. *Pogledi sociologije prava*. Ljubljana: GV Založba.
- Igličar, Albin. 2013. Odsevi globalizacije v pravnih vrednotah, normah in odnosih. V Slavko Splichal (ur.), *Globalizacija v dobro ali zlo?: Zbornik ob 80-letnici akademika Zdravka Mlinarja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 116-130.
- Inghilleri, Moira. 2003. Habitus, field and discourse: Interpreting as a socially-situated activity. *Target* 15, št. 2. 243-268.
- Kovač, Matjaž. 2010. *Poslovno pravo*. Učbenik. Ljubljana: Zavod IRC.
- Lotman, Juri. 1978. Dinamicheskaia model semioticheskoi sistemy. *Trudy po znakovym sistemam* 10. 18-33.

- McAlister, Gerard. 1992. Teaching translation into a foreign language – status, scope and aims. V Cay Dollerup in Anne Loddegaard (ur.), *Teaching Translation and Interpreting: Training, Talent and Experience*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 291–297.
- Nida, Eugene Albert. 1998. Language, Culture and Translation. *Journal of Foreign Languages* 3. 29–33.
- Orlić, Natalija, Marta Biber in Simon Zupan. 2019. Tolmačenje kot komunikacijski dogodek. V Bojan Borstner, Tomaž Onič in Simon Zupan (ur.), *Od jezika k filozofiji in nazaj: Festschrift ob 75-letnici Dunje Jutronić*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 285–302.
- Pöchhacker, Franz. 1999. Getting Organized: The Evolution of Community Interpreting. *Interpreting* 4, št. 1. 125–140.
- Schein, Edgar H. 1997. *Organizational culture and leadership*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Snell-Hornby, Mary. 1988. *Translation Studies: An Integrated Approach*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Vermeer, Hans J. 1983. Translation Theory and Linguistics. V Pauli Roinila, Ritva Orfanos in Sonja Tirkkonen-Condit (ur.), *Näkökohtia kääntämisen tutkimuksesta*. Joensuu: University of Joensuu. 1–10.
- Vinay, Jean-Paul, in Darbelnet, Jean. 1995. *Comparative Stylistics of French and English. A Methodology for Translation*. Amsterdam in Philadelphia: John Benjamins.
- Witte, Heidrun. 1999. Die Rolle der Kulturkompetenz. V Mary Snell-Hornby in sod. (ur.), *Handbuch Translation*, 2. izdaja. Tübingen: Stauffenburg Verlag. 345–348.
- Za nadaljnje branje:
- Adelman, Howard (ur.). 1991. *Refugee Policy: Canada and the United States*. Toronto: York Lanes.
- Anker, Deborah E. 1991. Determining Asylum Claims in the United States: Executive Summary of an Empirical Study of the Adjudication of Asylum Claims before the Immigration Court. V Howard Adelman (ur.), *Refugee Policy: Canada and the United States*. Toronto: York Lanes. 268–281.
- Doornbos, Nienke. 2005. On being heard in asylum cases – Evidentiary assessment through asylum interviews. V Gregor Noll (ur.), *Proof: Evidentiary Assessment and Credibility in Asylum Procedures*. Leiden/ Boston: Martinus Nijhoff Publishers. 103–122.
- Hofstede, Geert. 1994. *Cultures and Organizations – Software of the Mind*. London: Harper Collins Publishers.
- Hofstede, Geert Jan, Paul Pedersen in Geert H. Hofstede. 2006. *Komuniciranje: raziskovanje kulture: primeri, vaje in simulacije*. Ljubljana: Družba Piano.
- Jacquemet, Marco. 2009. Transcribing refugees: the entextualization of asylum seekers' hearings in a transidiomatic environment. *Text & Talk* 29, št. 5. 525–546.
- Orlić, Natalija. 2011. Преводи од областа на миграциите и азилот (од словенечки на македонски јазик). *Literaturen zbor* 58, št. 4/6. 169–200.
- Orlić, Natalija. 2019. Terminologija, terminografija in prevajalska praksa. V Bojan Borstner, Tomaž Onič in Simon Zupan (ur.), *Od jezika k filozofiji in nazaj: Festschrift ob 75-letnici Dunje Jutronić*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 263–283.
- Vermeer, Hans J. 1992. Is Translation a Linguistic or a Cultural Process?. *Ilha do Desterro, A Journal of English Language Literatures in English and Cultural Studies* 28. 37–49.

Povzetek

Kulturno usmerjeni pristopi v medjezikovnem posredovanju postajajo vse pomembnejši. Splošna opredelitev kulture in narava medjezikovnega posredovanja kažeta na neločljivo povezanost kulture in jezika. V splošno kulturo uvrščamo tudi pravno kulturo, ki zajema ravnanje ljudi v pravnem sistemu in oblikuje njihovo jezikovno izraznost.

Na podlagi predstavitve kulturnih plasti in slogov, kulturnega prikaza resnice, komunikacijskega konteksta ter nebesedne komunikacije pojasnujemo vpliv kulture na komunikacijski dogodek in predstavimo, kako pomembno je, da se medjezikovni posredniki zavedajo lastnih kulturnih vzorcev (referenčni okvir) in kulturnih vzorcev sogovornikov ter da jih prepoznavajo.

Primeri iz prakse odpirajo vprašanje, ali se lahko kulturne kompetence ločijo od jezikovnih kompetenc medjezikovnega posrednika, in potrjujejo neločljivo povezanost in soodvisnost med jezikom in kulturo.

Ključne besede: kultura, jezik, pravo, kulturne plasti, kulturni koncepti, medjezikovno posredovanje za skupnost

Abstract

Culture in cross-linguistic mediation

Culturally oriented approaches in interlingual mediation are becoming increasingly significant. The general definition of culture and the nature of interlingual mediation indicate the inseparable connection between culture and language. Legal culture is also considered part of general culture, encompassing individuals' behaviour within a given legal system and shaping their linguistic expression.

By examining cultural layers and styles, the cultural phenomenon of truth, the communicative context, and nonverbal communication, we explain the impact of culture on communicative events. Furthermore, we highlight the importance of interlingual mediators being aware of their own cultural patterns (reference framework) as well as those of their interlocutors, and recognizing them accordingly.

Practical examples raise the question of whether cultural competences can be separated from linguistic competences in interlingual mediation, ultimately confirming the inseparable connection and interdependence between language and culture.

Keywords: culture, language, law, cultural layers, cultural concepts, community interpreting

O avtorici

Dr. Natalija Orlić je lektorica za prevajalstvo in tolmačenje na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, na Oddelku za prevodoslovje. Raziskuje področje tolmačenja, predvsem tolmačenja pri migracijah, mednarodni zaščiti in policijskih nalogah. Je tudi konferenčna, skupnostna in sodna tolmačka za makedonski, hrvaški, srbski ter bosanski jezik. Dodiplomski študij je zaključila leta 1991 v Skopju, R. Severna Makedonija, na Filološki fakulteti Univerze »Kiril i Metodij« in pridobila naziv univ. dipl. jezikoslovka makedonskega jezika s srbohrvaškim jezikom. Doktorirala je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Elektronski naslov: natalija@orlic.si